

EXEGET-PROPAGATOR AL FOLCLORULUI

Doctor în științe filologice, conferențiar cercetător **Grigore BOTEZATU**
Institutul de Filologie al AȘM

EXEGETE-PROPAGATOR OF FOLKLORE

Summary. Folklore and ethnographical works written by Al. Mateevici for the "Basarabia" publications, year 1906, 1907, "Kișinevskie eparhialinîie vedomosti" ("Chisinau diocesan news"), years 1911, 1913, 1915, contain materials of the parts of the Căușeni. The author researches the calendar and family holidays. The New Year folk customs and creations are motivated through tillage, which "has always been the major peasant occupation". The carol's main character is associated with idols from the archaic heroic epics. There are exposed a few legends about the Pentecost and the treasures in conjunction with the spring and summer holidays, which contain dramatic subjects and pictures: marking their treasures, their digging, meeting with the Respect of the money, the offerings brought to the gods (man head, brood hen), ascertaining versions of universal creation (*The useless devil*). By analysing secular and religious topics, it gives precedence to rationalist, democratic thinking, real phenomena – traits that are called for by a philosophical-ethical conception. George Meniuc refers to Al. Mateevici as "a national poet and hero", who remains a model to the generations to come.

Keywords: calendar and family holidays, legends about treasures, the Respect of the money, hen, the useless devil, St. George, Christmas carols, poem *Limba noastră*.

Rezumat. Lucrările etnografice și folcloristice scrise de Al. Mateevici pentru publicațiile „Basarabia”, anii: 1906, 1907, „Kișinevskie eparhialinîie vedomosti”, anii: 1911, 1913, 1915 conțin materiale din părțile Căușenilor. Autorul cercetează sărbătorile de calendar și de familie. Obiceiurile și creațiile folclorice de la Anul nou, ce le însoțesc, le motivează prin plugărit, care „a fost întotdeauna cea mai de căpetenie îndeletnicire a țăranului”. Personajul central din hăitură este asociat cu vitejii din eposul eric arhaic. În legătură cu sărbătorile de primăvară și vară expune câteva legende despre rusalii și despre comori, care conțin subiecte dramatice, imagini: marcarea comorilor, săpatul lor, întâlnirea cu Știma banilor, jertfele aduse pentru ridicarea galbenilor (cap de om, cloșca cu pui), fixează versiuni de creație universală (*Diavolul nerod*). Analizând subiecte laice și religioase dă întâietate gândirii raționaliste, democratice, fenomenelor reale – trăsături ce se impun printr-o concepție etico-filosofică. George Meniuc îl numește pe Al. Mateevici „poet și erou național” care rămâne pilduitor posterității.

Cuvinte-cheie: sărbători de calendar și de familie, legende despre comori, Știma banilor, cloșca cu pui, Diavolul nerod, Sfântul Gheorghe, hăitură, colinde, poezia *Limba noastră*.

Spirit de cercetător, temperament de poet, Al. Mateevici a căutat cu pasiune să pună în lumină poezia obiceiurilor populare și în primul rând creațiile de o reală valoare cognitiv-etică. Articolele *Obiceiurile și rânduielele nunții la moldovenii basarabeni* („Basarabia”, 1906, nr. 51, 53, 55, 57), *Colindele Crăciunului* („Basarabia”, 1906, nr. 57), *Sfântul Vasile – Anul Nou în obiceiurile moldovenilor basarabeni* („Basarabia” nr. 58; 1907, nr. 1), *Motive religioase în credințele și obiceiurile moldovenilor basarabeni* („Kișinevskie eparhialinîie vedomosti”, 1911, nr. 9, 14), *Sărbătorile și importanța lor în viața moldovenilor* („Kișinevskie eparhialinîie vedomosti”, 1912, nr. 12-13, 22-23), *Bocețele funerare moldovenești* („Kișinevskie eparhialinîie vedomosti”, 1911, nr. 38, 39, 40, 41), *Sărbători moldovenești...* („Kișinevskie eparhialinîie vedomosti”, 1913, nr. 16-17, 18, 20), *Sărbători mari și mici la moldoveni* („Kișinevskie eparhialinîie vedomosti”, 1915, nr. 47, 48; 1916, nr. 5, 8, 9) conțin descrieri amănunțite despre credințe și obiceiuri populare, despre sărbători țără-

nești din trecut puțin cunoscute. Izvor pentru studierea culturii poporului i-a servit creația folclorică cu interes-istoric, manifestările artistice, obiceiurile și credințele.

Informația etnografică și folclorică destul de bogată din aceste lucrări se datorește propriilor observații și contactului direct pe care l-a avut Al. Mateevici cu datinile și creația poetică orală. El îmbină armonios meditațiile personale cu legendele, realitatea obiectivă cu fabulosul. Lucrările lui sunt completate cu creații folclorice din părțile Căușenilor, unde și-a petrecut o mare parte din viață. Autorul nu notează informatorii, nici localitățile.

Pe dânsul l-au interesat într-o mare măsură raporturile îndelungate și permanente între literatura scrisă și creația populară. El face deseori referiri la „operele literaturii culte”, cu toată rezerva solidă de experiență culturală, pe care aceasta a acumulat-o în cursul dezvoltării sale succesive.

Sărbătorile populare sunt examinate de Al. Ma-

teevici ca o formă de reflectare a felului de trai și de muncă a poporului, cu mentalitatea și aspirațiile sale. Al. Mateevici le expune întocmai și în felul acesta descrie realitatea așa cum a văzut-o și înțeles-o poporul. În articolele lui Al. Mateevici creațiile folclorice, anumite date de calendar devin un mijloc de cunoaștere a vieții, de înțelegere a realităților sociale.

Al. Mateevici caută să explice cum înțelege moldoveanul însemnătatea sărbătorilor populare și ce a pus el în temeiul acestor sărbători. Anul nou este în primul rând sărbătoarea plugarului. Această sărbătoare și obiceiurile care o însoțesc Al. Mateevici o motivează prin plugărit, care „a fost întotdeauna cea mai de căpetenie înțeleptă a țaranului nostru. Și negreșit că moldoveanul îi dă o însemnătate foarte mare”. Pe această cale Al. Mateevici ajunge la concluzii foarte importante. El afirmă, că „sărbătoarea sfântului Vasile, sfântului plugarilor, este cu totul plugărească, țărănească, iar nu bisericască” (Alexei Mateevici, *Scrieri alese*. Chișinău, „Lumina”, 1966, p. 126). Personajul central din hăitura moldovenească este asociat cu vitejii din eposul eric arhaic. „Eroul lor e poporul, voinicul plugar, cu traiul său de crescător al pâinii. Iată de ce totul capătă mărimi gigantice...” (Al. Mateevici. *Novii god u moldavan*, (Prodoljenie – „CHEV” 1915, nr. 47, pp. 1341, 1342). Caracterul fantastic, hiperbolic creează pentru hăitură o perspectivă populară voinicească. „Pe fonul acestei perspective se conturează una după alta figurile titanice, uriașe ale boilor, cailor și oamenilor care lucrează” (*ibidem*, p. 1341). „Badea Vasile”, „Bădica Troian” apar în hăitură ca eroi ce întruchipează în sine puterea gigantică, supraomenească a plugarului, la fel ca și voinicul Micula Selemniovici din eposul eric rusesc” (*ibidem*). Numele lui Traian, scrie Al. Mateevici, se întâlnește deseori în legende, tradițiile și credințele moldovenilor. Chiar și Calea Laptelui, după cum se știe, moldovenii o numesc „Calea lui Traian”. Observăm, deci, că Al. Mateevici analizează creațiile poetice în raport direct cu viața și munca plugarului, la fel și cu realitatea istorică.

În legătură cu sărbătorile de primăvară și de vară Al. Mateevici expune câteva legende despre rusalii și despre comori. Bazându-se pe credințe și tradiții orale, Al. Mateevici descrie locurile cu comori, marcarea lor prin anumite semne, săpatul comorilor, întâlnirea cu știma banilor, jertfa adusă pentru ridicarea galbenilor (cap de om, cloșcă cu pui), respectarea interdicțiilor ș. a. Cercetătorul expune câteva subiecte dramatice despre comori. Unul dintre ele se referă la grupa „Diavolul nerod” și are circulație în folclorul universal. În popor e cunoscută sub denumirea de „Cloșca cu pui”.

„Într-un loc anumit, – spune legenda, – era o comoară. Multă lume venise la această comoară cu gând

să o sape și tuturora li s-a spus să aducă în dar cloșca cu pui.

Nimeni nu putea săpa comoara fără să îndeplinească această cerință.

Într-o bună zi s-a dus la comoară un om. Diavolul i-a ieșit în întâmpinare.

– Ce-ți trebuie?

– Ce alta, decât bani?

– Dacă vrei bani, adă cloșca cu pui.

Cloșca cu pui era femeia cu copiii. Omul acela avea femeie și patru copii.

– Bun, – face el, – ți-o dau, dar îngăduie-mi să împlu o pereche de desagi cu galbeni, ca să-i duc acasă, iar când mă voi înapoia, ți-oi aduce cloșca cu pui și voi primi banii care au mai rămas.

– Fie cum zici.

– Omul a împlut desagi cu galbeni și i-a dus acasă. Înapoi a venit fără femeie.

– Ei, ce n-ai adus femeia?..

– Eu ți-oi aduce-o, dacă mi-i coace o turtă de cenușă să mă privesc în ea ca în oglindă.

Necuratul a căzut pe gânduri, cum ar putea să facă una ca asta?

– Ei iată, așa cum tu nu poți face o turtă de cenușă să te privești într-însa, ca în oglindă, – spuse omul, – la fel și eu nu pot să-ți dau cloșca cu pui.

Necuratul, auzind vorbele acestea, s-a făcut foc și pară și s-a aruncat asupra omului. Omul a scos așa de la berneveci și a legat diavolul, care se încovoia de durere, dar nu se dădea învins.

Pe urmă s-a lăsat.

– Ia-ți banii și femeia, numai dă-mi drumul, tu ești mai hătru decât toți dracii, – a gemut el.

Omul a dus mai întâi toți banii acasă, apoi i-a dat drumul diavolului” (Al. Mateevici. *Moldavskie prazdnovanania...* (Oconceanie). – „CHEV”, 1913, nr. 20, pp. 943-946).

În basmul legendar despre „dracul cel prost” („Cloșca cu pui”) țaranul îl păcălește pe diavol. Prin comicul ei narațiunea se apropie de snoavă. Subiectul acesta se află în creația poetică orală sub diferite forme și variante.

O altă legendă-parabolă, cu o intrigă mai bogată, consemnată de tradiția folclorică a multor popoare, este *Comoara* (SUS 763-AAx 937, în „Srvnitelinii ukazatelii siujetov. Vostocinoslaveanskia skazka. Sostaviteli: L. G. Barag, I. P. Berezovschii, C. P. Kabașnicov, N. V. Novicov, L. „Năuka”, 1979, p. 193. Abreviat: SUS), intitulată aforistic de Al. Mateevici *Banul e ochiul dracului*. Vezi și alte variante: *Povești nuvelistice*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de Gr. G. Botezatu. Sub redacția lui V. M. Gațac și I. D. Ciobanu. Chișinău, „Știința”, 1980, pp. 68-69, 283).

După ce expune unele credințe despre comori, povește succint un subiect (existent în indicii de povești) de o puternică forță de evocare. Lăcomia de bani îi duce la pieire pe cei trei căutători de comori. Asta o subliniază finalul tragic al narațiunii.

Trei oameni (unii spun că erau frați ori rude apropiate) când s-au apucat de săpat, unul dintre dâșii a spus așa:

– Să fim oameni de înțelegere: câți bani ne-a da Dumnezeu, să-i împărțim frățeste.

– Da, frățeste, – au răspuns ceilalți și s-au pus pe lucru.

Au dat de comoară și au început împărțitul. Unul dintre ei spune:

– Mă duc până acasă, să aduc ceva de mâncare. Eu am flămânzit și cred că și vouă vi-i a mânca. Am lăsat cuvânt femeii să coacă niște plăcinte.

– Du-te, dar să nu stai mult, – i-au răspuns ceilalți.

A plecat el și se gândea: „O să-i spun femeii să pregătească niște bucate otrăvite, o să le dau să mănânce și o să-i otrăvesc. Atunci banii vor fi toți ai mei”.

Așa a și făcut. Femeia a pregătit bucate și el s-a întors la tovarășii săi bucuroși, ca și cum comoara ar fi fost de acuma a lui.

Prietenii cei doi, după ce plecaseră el, s-au înțeles între ei:

– Ce să împărțim comoara în trei părți. Când va veni acela cu bucatele, tragem amândoi câte un foc de armă și ne mântuim de dansul.

– Ai pus-o bine la cale, – i-a susținut celălalt.

Au încărcat armele și când l-au zărit venind, au tras amândoi. Acela ce aducea plăcintele otrăvite a căzut la pământ. Ei au luat bucatele și au mâncat. N-a trecut mult la mijloc și s-au mântuit și ei de zile.

Așa au găsit cei trei comoara (Al. Mateevici, *Moldavskie prazdnovania* (Okonceanie). – „CHEV”, 1913, nr. 20, pp. 946-947).

Al. Mateevici descrie sărbătoarea de primăvară numită de biserică Sfântul Gheorghe. În noaptea spre această sărbătoare flăcării nu dorm. Ei cântă, joacă, petrec, „spun povești, legende, cimilituri” (*ibidem*, pp. 947-948). În legătură cu sărbătoarea primăverii citează un motiv de epos eroic arhaic despre viteazul care ucide un balaur și salvează de la moarte pe fata împăratului, adusă jertfă monstrului. În rolul biruito-rului apare, în legenda hagiografică, Sfântul Gheorghe. Motivul – lupta cu balaurul (zmeul, draconul) are circulație universală. Voinicul, care răpune balaurul, în poveștile fantastice moldovenești, este Făt-Frumos.

Un alt motiv legendar zugrăvește chipul voinicului care luptă împotriva diavolului, acesta din urmă răpind copiii unei femei vădane. Al. Mateevici descrie legenda, relevând multe elemente din realitatea vieții.

Eroul (un voinic călător) răpune în luptă pe răufăcător, biruie și ocrotește pe cei slabi și asupriți (*ibidem*, p. 964). Data de 25 mai, scrie Al. Mateevici, este socotită, după calendarul popular al moldovenilor, sfârșitul primăverii și începutul verii. În legătură cu această sărbătoare, „la moldoveni există o legendă, în care nu este nimic bisericesc” și ilustrează cele spuse cu un subiect nuvelistic despre un boier, care avea un argat frumos la chip și pe care cucoana vroia pe orice căi să-l ducă în ispită. În această legendă constată unele asemănări cu istoria biblică despre Iosif cel Frumos, însă, scrie Al. Mateevici, „finalul, de bună samă, este creat de popor sub influența realității” (Al. Mateevici. *Moldavskie prazdnovania... (Okonceanie)*. „CHEV”, 1913, nr. 20, pp. 950-951). Motivul biblic a fost asimilat și prelucrat de popor într-un mod original. Al. Mateevici confruntă unele motive religioase cu cele laice și arată transformările la care sunt supuse în procesul activ și îndelungat de transmitere orală. Nimerind în circulație vie, ele se schimbă așa de mult, încât nu mai pot fi recunoscute. „Se păstrează o trăsătură, două, amintind pe departe narațiunea ecleziastică despre viața cutărui ori cutărui sfânt” (Al. Mateevici. *Ocerk moldavskih religiozno-bitovih traditii*. – 1912, nr. 12-13, p. 749). Subiectele din scrierile bisericesti se schimbă de obicei prin introducerea detaliilor realiste. Lor li se comunică colorit specific local și conținut democratic. În legătură cu aceasta Al. Mateevici pune problema studierii procesului complicat al folclorului și sub aspectul dat, „problemă în multe privințe foarte importantă și care are tot dreptul la o cercetare specială” (*ibidem*, p. 750).

Sărbătorile populare, datele de calendar nu sunt privite de Al. Mateevici ca momente când credincioșii imploră zeitatea, lăsându-se dominați de puterea cea mare a divinității, ce sunt concepute ca o formă de reflectare a felului de trai și de muncă a poporului cu ocupațiile și aspirațiile maselor largi truditore.

Bunăoară, ciclul datinilor calendaristice de primăvară conține sărbătoarea păstorească (Sf. Gheorghe) scoaterea oilor la pășune, așezarea stânelor și alegerea mieilor de la oi (T. A. Koleva, *Gheorghiev deni u iujnih slavian (obiceai, sveazannie s jivotnovodstvom)*. – „Sovetskaia Etnografia”, nr. 2, 1978, pp. 27-28). Al. Mateevici face unele analogii cu datinile și folclorul popoarelor slave de răsărit. Ca și la ruși și maloruși, scrie el, în noaptea spre Ivan Cupala, moldovenii cântă și joacă în jurul focului, caută comori, despre care cred că sunt curate și necurate. Într-adevăr, datine asemănătoare au fost răspândite la ucraineni, beloruși ș. a. (Vezi G. Șapovalova. *Egorievskii tikl vesennih kalendarnih obreadov u slaveanskih narodov i sveazannii s nim foliklior*. – „Foliklior i Etnografia”

(obreadi i obreadni foliklior), L., 1974, p. 129; „Kalendarne obiceai v stranah zarubejnoi Evropi. Vesennie prazdniki”, M., 1976, pp. 285-286. În acest complex etnografic intrau mai multe practici care aveau scop paza de lupi a turmelor de oi, sporirea laptelui, izgonirea vrăjitoarelor care amenințau „să fure mana” ș. a. Al. Mateevici reproduce o povestire superstițioasă, ce are la bază nu numai interdicția cuvântului, dar și dorința țaranului ca „făina în saci să nu-i mai scadă”.

„Într-o sară se întorcea un om de la moară. La marginea satului a văzut câteva focuri, care jucau în amurg ba adunându-se, ba împrăștiindu-se. Se luaseră la harță vrăjitoarele. (Al. Mateevici, bazându-se pe credințele populare, notează că vrăjitoarele, înainte de a porni „să fure mana”, se adună în dumbrăvi, rediuri, lutării părăsite și se iau la harță, la bătaie. În noaptea de sf. Gheorghe vrăjitoarele (vedimele), de voie-de-nevoie, merg să fure mana vacilor. În această sară nu le lasă să se apropie de casă cu „duhul cel rău”).

Omul le-a întâmpinat și le-a vorbit astfel:

– Să vi se înmulțească vița!

Vrăjitoarele i-au răspuns:

– Pâinea în saci să nu-ți mai scadă, atâta timp cât nu-i vorbi și nu-i spune.

Zicând acestea, vrăjitoarele s-au luat iară la harță.

Omul, însă, și-a văzut de drum mai departe.

Ajungând acasă, el n-a povestit nimănui despre cele văzute și auzite.

O săptămână în șir nevasta omului luă făină din sac ba pentru pâine, ba pentru plăcinte și făina nu scădea. Parcă n-ar fi umblat nimeni la sac. „Ce o mai fi fiind și asta?” se gândea femeia. Vroia să întrebe de bărbat, ce-i cu faina lor, dar tot nu îndrăznea. Până la urmă, și-a dat curaj inimii și a întrebat.

La început omul nu vroia să-i spună, dar femeia s-a ținut de capul lui și la urmă a aflat. De atunci făina a început să scadă în saci ca și mai înainte (Al. Mateevici. Moldavskie prazdnovania... (Okonceanie). „CHEV”, 1913, nr. 20, pp. 938-939).

Un subiect epic vechi, descris de Al. Mateevici, explică obiceiul de a pune ramuri verzi la poartă și în streșina casei de sărbătoarea Armindenului (Ramura verde în mâna zeului-stăpân al casei este un simbol al vieții fără moarte, un talisman împotriva puterii răului și morții).

În datinile populare Al. Mateevici a deosebit trăsături folclorice păgâne, prin urmare anticreștine, care ulterior au fost impregnate cu elemente ale religiei creștine, iar procesul acesta complicat a surprins perspectiva laicizării lor.

În poeziile, povestirile și scrierile publicistice ale lui Al. Mateevici întâlnim informații cu privire la obiceiurile și felul de trai al țaranului (portul, hrana, com-

portarea), folosite în scopul realizării efectului artistic. Sunt relatate multe fapte din viața satului, văzute și cunoscute bine de autor. Creațiile folclorice, – „odoarele minții”, pe care le stăpânea „bietul plugar” (ca să folosim expresia lui Al. Mateevici), sunt considerate documente artistice importante pentru cunoașterea vieții poporului. În interese științifice, el purcede la „cercetarea literaturii populare cu scopul de a studia poporul”.

Poetul Al. Mateevici a cunoscut în profunzime sufletul plugarului și l-a caracterizat în scrierile sale cu mult adevăr. În povestirea *Toamna* (Schite din viața basarabeană) zugrăvește chipuri de țărani „așezați”, „cu dare de mână”, care „îndeplinesc cu sfințenie toate obiceiurile satului, păstrate de la strămoși”. Moșu Dumitru Putină „în casa cea mare pornește o vorbă liniștită” bătrânească, vorbă de sărbătoare, udată cu vinul nou al toamnei și sărată cu glume sănatoase moldovenești”. După legea găzduirii, el primește oaspeții și urează: „Ei, să ne fie nouă de bine..., să ajungem și la anul cu sănătate și bucurie să bem vin, cumătre Gavriile și cumătră Dochiță!” (Al. Mateevici, ed. cit. pp. 58-59). Al. Mateevici evocă artistic alaiul nunții țărănești, aspect solemn sărbătoresc al momentului când „toți nuntașii o pornesc acasă la mire în cântarea unui marș, ce-1 zic vioarele, fluierile și dărăbănilor țiganilor”. Pretutindeni la această etapă a nunții este practicat udatul cu apă. Al. Mateevici redă amănunțit acest obicei și arată semnificația lui simbolică. „În drum pe tinerei îi așteaptă o gloată întregă de băieți mici cu câștile pline cu apă. Când trece mirele și cu mireasa pe lângă ei, îi udă cu apă să fugă de ei nevoia în viața lor viitoare așa, precum dispăre (se face nevăzută) apa. Mirele scoate din buzunar vre-o câțiva bănuți de argint și-i aruncă în mijlocul băiețării. Și multă vreme după asta băieții caută bănuții în colbul drumului, țipând și bătându-se de la ei” (*ibidem*, pp. 57-58). Ne aflăm în prezența unui obicei cu adevărat străvechi, frumos și cu adânc sens simbolic.

Influențat de creația populară este *Cântecul de leagăn*. Aici apar frecvent imagini de o mare forță sugestivă. Poetul vorbește despre necesitatea de a-și iubi Patria, de a munci cinstit, de a aduce folos poporului. La scrierea poeziei Al. Mateevici folosește cadența trohaică a versului popular de șapte și de opt silabe. Acțiunea este circumscrisă în codru, în dumbrăvi, la șipotul izvoarelor. „Nistrul împădurit”, „zânele fântânilor” întâlnite în text au tangențe cu motive de circulație orală. Versificația folclorică vine să ne confirme îngemănarea cu formele populare și cu maniera cântecului de leagăn.

Poezia *Dorul* se prezintă drept o reproducere autentică și o contaminare originală a unor motive de cântece lirice. Înlănțuirea de motive folclorice o măr-

turisește al doilea titlu: *Din cântecele poporane ale Basarabiei*.

În unele poezii Al. Mateevici folosește simbolul „frunză verde” – leitmotiv de bază al cântecelor lirice populare moldovenești:

Pelin verde, iarbă-amară,
Măiculiță, scumpă țară.

sau:

Frunză verde, grâu de vară,
Ce frumoasă-i a mea țară!

Doinele, cântecele, numite metaforic de Al. Mateevici „ale sufletului daruri”, apar interpretate de flăcăi ai satului și în expoziția povestirii *Toamna*. Iată pasajul respectiv: „...cântecele prelungi ale flăcăilor străbăteau negurile toamnei și se duceau departe-departe, într-acolo, de unde numai spre primăvară se întoarnă păsările călătoare. Era frumoasă noaptea în mahnirea ei posomorâtă, și frumos sunau glasurile flăcăilor. Melodia cântecului lor se potrivea foarte bine cu noaptea tristă și somnoroasă, ca și când cântau ei noaptea de toamnă. Și noaptea părea că ascultă această cântare în tristețea ei, în fâșăitul frunzelor, ce cad din copaci și se duc cu vântul lor ușor și plângător. Și după cântecele lor plângătoare, ca și vântul, iarăși porneau nebunaticile strigăte de veselie. Așa petreceau flăcăii până în zori”.

Lucrările lui Al. Mateevici în domeniul etnografiei și folclorului se impun cititorului printr-o concepție integră etico-filosofică. Descriind multe subiecte laice și religioase, el dă întâietate gândirii raționaliste, democratice, fenomenelor reale, caracterului popular; cercetează sărbătorile populare în strânsă legătură cu creația poetică orală, cu etnografia și istoria.

Pentru scrierea tezei de licență în al treilea an la Academia din Kiev Alexei Mateevici a ales subiectul *Elementele religioase ale folclorului moldovenesc*.

Într-o scrisoare din 10 aprilie 1913, adresată lui Ioan Bianu, studentul Al. Mateevici în ajunul tezei de licență cere cu călduroasă rugămintă de a fi înzestrat gratis „cu edițiile Academiei Române folcloristice și privitoare la folclor, spre executarea convenită a acestei lucrări științifice”. „Din copilărie, scrie el, am avut multă dragoste pentru poporul părinților mei, ignorat de stăpânii săi de astăzi și de știința lor oficială chiar până la tăgăduirea existenței sale etnice și până la confundarea lui ba cu tătarii, ba cu țiganii. M-a atras totdeauna [cu] o putere deosebită folclorul românilor noștri, datinile, poveștile strămoșești, frumoasele legende și cântece poporane... Am și scris câte ceva prin ediții rusești și românești din Basarabia (ziarul „Basarabia” din 1906–1907). Dar mirarea cea mare mi-a fost că n-am avut cărți trebuincioase spre călăuză. Am fost cu totul izolat de literatura folcloristică din Regat,

de bogatele culegeri ale părintelui Marian, de cercetările adânci ale dlor Șăineanu și O. Densusianu și alții, dintre care și acum multe le cunosc mai mult pe nume. Îmi aduc aminte uimirea ce m-a cuprins când am văzut întâmplător în Basarabia, într-o casă de buni români, culegerile voluminoase ale păr./intelui/ Marian. Am rămas împietrit. Nu-i nici de minune când îți aduci aminte că chiar un Eminescu popular e *rara avis* în Basarabia. Foametea de cărți în limba mamă la noi e de nedescris.

Știința rusească, ce se interesează de limba și cântecele „ciuvașilor” și „calmăcilor” de la Ural și a mongolilor din Rusia asiatică, nici nu-și bate capul de „moldovenii” basarabeni (cuvântul „român” la noi nu se mai întrebuițează: rușii cred că „românii” și „moldovenii” sunt două vițe cu totul deosebite), ce sunt pentru dânsa o adevărată „țară necunoscută”, care nu este nici vrednică pentru cercetări sistematice. Tot ce s-a scris despre noi în rusește, sunt câteva dări de seamă statistice, câteva lucrări întâmplătoare de slavistica română și de istorie bisericească, și acele se datoresc nu rușilor, ci românilor basarabeni.

Cât pentru etnografie și folcloristică, aproape nimic. Asta totdeauna mi-au întărit îndemnul meu de a lucra anume în această sferă mai mult decât pe tărâmul popularizării istoriei noastre naționale, de care eu, de asemenea, mă ocup.”

O colaborare strânsă se stabilise între Al. Mateevici și Pan Halippa. Într-o scrisoare din 30 aprilie 1917 Mateevici o ruga pe soție să-i comunice lui P. Halippa, dacă îl întâlnește, „că din nou sunt în frigurile creației poetice moldovenești și când va da Dumnezeu, voi veni la Chișinău, îi voi da câte ceva... Transmite-i, de asemeni, cele mai sincere felicitări și afecțiunea mea tuturor începuturilor bune și că sunt gata să-i acord tot sprijinul meu. Dar, în fine, de ce n-ai întreprinde tu, împreună cu Ninocica o vizită lui Halippa? Eu nu numai că dau consimțământul, dar chiar te implor s-o faci! Transmite-i că neapărat îi voi aduce noi cărți românești” [1].

La Iași Al. Mateevici a făcut cunoștință cu N. Iorga, care i-a dat lucrări de-ale sale.

Colaborarea cu Pan Halippa îi făcea lui Al. Mateevici mare plăcere fiind totodată-ncurajat la scrierea articolelor și eseurilor despre poporul ignorat „de știința oficială chiar până la tăgăduirea existenței sale etnice”.

Al. Mateevici, îmbolnăvindu-se pe front, este adus cu trenul de la Tecuci la Chișinău și internat într-o stare gravă (tifos abdominal) la spitalul de boli infecțioase condus de Toma Ciorbă. A fost vizitat de Pan Halippa, dar nu i s-a permis să intre în salon. Poetul s-a trecut din viață la 13/ 26 august 1917.

În anii grei de refugiu scriitorii basarabeni țineau legături între ei. Scriitorul Vasile Luțcan îl vizita destul

de des pe Pan Halippa. La comemorarea celor 50 de ani de la moartea lui Al. Mateevici, Vasile Luțcan a luat parte printr-un cuvânt rostit în catedrala sf. Elefterie în București [2]. Într-o scrisoare adresată lui Mihai Spiridoniciă relatează următoarele: „Am vizitat Chișinăul în 1970. Cu N. Costenco m-am aplecat asupra mormântului lui Al. Mateevici și am păstrat un minut de tăcere în fața monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt, operă a sculptorului nostru Alexandru Plămădeală. L-am cunoscut pe poetul Gheorghe Vodă și cu toții am sărutat cei trei plop din grădina soborului, sădiți de mine în fața monumentului martirilor Unirii: Mateevici, Murafa, Hodoroștea. Numai locul și plopii au rămas. Desigur, vânturile timpului nu și-au spus încă cuvântul”.

George Meniuc în „Gazeta Basarabiei”. An. III, nr. 543. Vineri 3 septembrie 1937, p. 2 îl numește pe Alexei Mateevici „poet și erou național, prin urmare o dublă personalitate, care valorează să fie cunoscută de toți cetățenii țării și nu numai de firavul copil ce silabisește cu greu abecedarul”.

E un erou, pentru că asemenea unui Byron în 1828 sau unui Petöfi în 1849, ca un viteaz însuflețit de avânt și boldit de iubirea de patrie, moare pe frontul de lupte. Al. Mateevici în 1917 se îmbolnăvește de tifos exantematic boală ce bântuia îngrozitor, moare brusc, fiindcă lipsea o îngrijire medicală cumsecade, tocmai când ascensiunea talentului său viguros promitea mai mult.

A se jertfi pentru binele țării, fie în apărarea neamului de cotropitori, fie luptând pentru a-i consolida personalitatea culturală, e un eroism care rămâne pil-dictor posterității.

Când unii ne-au acuzat pe noi, Români (căci pe la începutul secolului nostru mai existau și aceste secoluri), că limba română nu este capabilă de a progresa cu expresii și nu poate sta în rândul celorlalte limbi europene, Al. Mateevici le-a răspuns detractorilor prin splendida poezie *Limba noastră* în care poetul atinge culmile geniului.

Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țărâni.

Niciun poet n-a cântat așa de frumos despre graiul nostru. Oda aceasta e unică în literatura noastră. Dacă îi citim și celelalte poezii (volumul îngrijit de P. Haneș), observăm că A. Mateevici a scris despre tot ce iubea profund. Și el a iubit patria, țărâni și pe Dumnezeu. Însă Thonatos, acest înger nemilos al întunericului, a spart prea devreme lira unui suflet bogat.

BIBLIOGRAFIE

1. Mateevici A. Genealogii. Iconografie. Evocări/ Ed. întocmită, îngrijită, studiu introductiv, bibliografie Vlad Chiriac. Chișinău: Știința, 2003, p. 58.
2. Colesnic I. Timp. Istorie. Autori de la „Viața Basarabiei”. Chișinău: Grafema Libris SRL, 011, p. 208.

Alla Uvarova. *Amintiri*, 2005, batik, mătase, 90 × 110 cm